

Vilniaus universiteto Senato

PAREIŠKIMAS

dėl Universiteto autonomijos ir statuto

2011 m. balandžio 28 d.

Vilniaus universiteto Senatas,

- būdamas atviras reformoms, skatinančioms Vilniaus universiteto ir visos aukštojo mokslo sistemos efektyvumą,
- vadovaudamasis Konstitucijos 40 straipsnio 3 dalyje įtvirtintu aukštųjų mokyklų autonomijos principu, ne kartą išaiškintu Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo suformuotoje oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje,
- primindamas, kad dar niekada joks Lietuvos valdovas, vadovas ar atstovaujamoji institucija neblogino Vilniaus universiteto teisinės padėties, bet gerbė ir puoselėjo šio svarbiausio Lietuvos mokslo, studijų ir kultūros židinio autonomiją bei veiklos tęstinumą (ši nuostata aiškiai išdėstyta visuose ankstesniuose Vilniaus universiteto statusą įtvirtinusiuose įstatymuose - 1918, 1939, 1990 m.),
- atkreipdamas dėmesį į tai, kad šiuo metu galiojantis Lietuvos Respublikos įstatymu patvirtintas Vilniaus universiteto statusas nėra jokia apimtimi netekęs galios vien dėl to, kad buvo priimtas naujasis Mokslo ir studijų įstatymas,
- įvertindamas nuomones, pareikštas Lietuvos Respublikos Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komitete pradėjus svarstyti naująjį Vilniaus universiteto statuto projektą, liudijančias, jog Vilniaus universiteto bendruomenės ir Senato pozicija nebuvo teisingai suprasta,

pareiškia:

Vilniaus universiteto bendruomenė visuomet palaikė, palaiko ir palaikys visas aukštojo mokslo sistemos reformas, kuriomis siekiama didesnio aukštojo mokslo atvirumo, efektyvumo bei konkurencingumo pasaulyje. Kartu bendruomenė yra tvirtai įsitikinusi, kad bet kokius aukštojo mokslo ar kitas reformas įtvirtinančius įstatymus leistina priimti ir taikyti tik tada, kai yra pašalinamos visos abejonės, jog jie gali prieštarauti Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Vilniaus universiteto bendruomenė ir jos suformuotos institucijos yra atviros visiems svarstymams, kaip turi būti vykdoma aukštojo mokslo sistemos reforma, nes tik drauge racionaliai, argumentuotai svarstant šiuos klausimus įmanoma pasiekti tokių rezultatų, kurie vėliau neverstų apgailestauti dėl jų neigiamų padarinių, juo labiau antikonstituciškumo.

Vilniaus universiteto statusas nuo pat Lietuvos valstybės nepriklausomybės atkūrimo yra patvirtintas įstatymu. Šitaip Tautos atstovybė pabrėžė šios aukštosios mokyklos išskirtinumą, vaidmenį Lietuvos mokslo ir studijų sistemoje, įtaką Lietuvos kultūrai ir Tautos bei valstybės tradicijų puoselėjimui. Šitaip Lietuvos įstatymų leidėjas pripažino ypatingą Vilniaus universiteto

svarbą Lietuvos visuomenei ir valstybei. Teisės požiūriu tai, kad Vilniaus universiteto teisinis statusas buvo įtvirtintas ne poįstatyminiu aktu, bet įstatymu, reiškia, jog šis įstatymas bet kokio kito aukštojo mokslo sistemą reglamentuojančio įstatymo atžvilgiu yra *lex specialis*, kurio pagal tūkstantmečius Vakarų teisės tradicijos kanonus nepakeičia net vėliau priimtas bendrasis įstatymas: *lex posteriori generalis non derogat legi priori speciali*. Siekimas pažeminti teisės akto, kuriuo tvirtinamas Vilniaus universiteto statutas, teisinę galią ne tik reiškia intenciją nutraukti pozityvią tradiciją, bet ir skatina abejoti jo konstituciškumu, nes – ypač atsižvelgiant į įvairių įstatymo nuostatų turinį – sudaro prielaidas siaurinti Konstitucijos aukštosioms mokykloms suteiktą autonomiją.

Nuo 1994 m. Konstitucinis Teismas yra ne kartą visapusiškai aiškinęs konstitucinį aukštųjų mokyklų autonomijos principą. Politinės valdžios atsižvelgia anaipol ne į visą oficialiąją konstitucinę aukštųjų mokyklų autonomijos doktriną. Paskutinį kartą toks išaiškinimas buvo pateiktas Konstitucinio Teismo 2009 m. spalio 28 d. sprendime, priimtame, be kita ko, akivaizdžiai matant ir naujojo Mokslo ir studijų įstatymo kontekstą. Nors, kaip žinia, šis naujasis įstatymas nebuvo tiesioginio nagrinėjimo dalykas priimant minėtą Konstitucinio Teismo sprendimą (priimtą ne naujoje byloje, o aiškinant ankstesnių nutarimų nuostatas), negalima pateisinti to, kad įstatymų leidėjas ligi šiol ignoruoja šį akivaizdų faktą – juk niekam neturėtų kilti didelių abejonių, kad minėtas Konstitucinio Teismo sprendimas padėjo tvirtus teisinius pamatus kai kurias dabartinio Mokslo ir studijų įstatymo nuostatas ateityje (ir labai tikėtina, kad netolimoje) pripažinti antikonstitucinėmis, juoba kad dėl jų konstituciškumo Konstituciniame Teisme jau inicijuotos net dvi bylos, šiuo metu rengiamos teismui nagrinėjimui.

Minėtame Konstitucinio Teismo sprendime įsakmiai pabrėžta, jog „negali būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad institucija, kuri vykdo kontrolės ir priežiūros funkcijas ir kurios paskirtis – užtikrinti aukštosios mokyklos atsakomybę ir atskaitomybę visuomenei, be kontrolės ir priežiūros funkcijų, vykdytų ir aukštosios mokyklos valdymo funkcijas, kurios, kaip minėta, yra priskirtos paprastai iš aukštosios mokyklos akademinės bendruomenės narių formuojamoms aukštųjų mokyklų valdymo institucijoms, įgyvendinančioms aukštosios mokyklos savivaldos funkcijas.“ Todėl Mokslo ir studijų įstatymo 20 straipsnyje įtvirtinta valstybinių aukštųjų mokyklų tarybų kompetencija (pvz., teisė nustatyti rektoriaus rinkimo tvarką bei jį skirti, teisė nustatyti aukštųjų mokyklų lėšų panaudojimo tvarką ir pan.) traktuotina ne kitaip kaip toks valdymo funkcijų vykdymas, kuris, sekant Konstitucinio Teismo suformuota oficialia konstitucine doktrina, vertintinas kaip politinių prielaidų pažeisti Konstitucijos garantuojamą aukštųjų mokyklų autonomiją sudarymas. Nustatyti kitokią nei dabar Lietuvos Respublikos įstatyme įtvirtinta aukštųjų mokyklų tarybų formavimo tvarką yra rekomendavusi ir Europos universitetų asociacija.

Atkreipdami dėmesį į šiuos nedelsiant taisytinus dalykus, kviečiame atsakingus valstybės politikus į racionalią ir argumentuotą diskusiją, kad drauge išvengtume galimai antikonstitucinių sprendimų tęsiant aukštojo mokslo reformą. Ši reforma turi būti vykdoma ne tik remiantis geriausiais Vakarų universitetinės tradicijos pavyzdžiais, bet ir gerbiant aukščiausiąją Lietuvos valstybės teisę – Konstituciją. Dialogo nebuvimas, juo labiau politinis spaudimas Universitetui negalėtų duoti jokių teigiamų rezultatų. Priešingai, jis tik supriešintų abi nuoseklias ir vaisingas reformos siekiančias šalis. Dėl to galiausiai nukentėtų visas Lietuvos aukštasis mokslas, visos šalies kultūra, visa mūsų visuomenė ir valstybė.

Magna Charta Universitatum (Didžioji Universitetų Chartija) skelbia, kad autonomišku galima vadinti tik tą universitetą, kuris yra „moralės ir intelekto atžvilgiu nepriklausomas nuo bet kokios politinės valdžios ar ekonominės galios“. Vilniaus universiteto bendruomenei Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinta aukštųjų mokyklų autonomija yra viena iš svarbiausių vertybių, kurią būtina saugoti ir puoselėti. Būtent nesąlygiškas aukštųjų mokyklų autonomijos pripažinimas, palaikymas ir gynimas užtikrina mokslininkų teisę į laisvus tyrimus, teisę laisvai ir nevaržomai reikšti savo mintis ir pažiūras, taip pat studentijos teisių ir laisvių apsaugą. Pasak Konstitucinio Teismo, aukštųjų mokyklų autonomijos paskirtis – „kuo daugiau atsiriboti nuo politinės valdžios įtakos, sukurti savarankišką aukštosios mokyklos vidaus gyvenimo reguliavimo sistemą, <...> apsaugoti mokslo, tyrimo ir mokymo laisvę, apginti mokslininkus ir dėstytojus nuo politinio bei ideologinio poveikio“ (Konstitucinio Teismo 1994 m. birželio 27 d. nutarimas). Norime tikėti, kad tai vis dar aktualu ne tik akademinėi bendruomenei ir visuomenei, bet ir Tautos atstovybei, juoba kad visos šios principinės nuostatos, kuriomis vadovavosi Vilniaus universiteto Senatas, rengdamas ir priimdamas Vilniaus universiteto statutą, tiesiogiai koreliuoja su Lietuvos Respublikos Seimo ir Vyriausybės įsipareigojimu suteikti aukštosioms mokykloms „įstatymuose įtvirtintą specialų, autonomiškumą užtikrinantį, teisinį statusą“ (žr. Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. gruodžio 9 d. nutarimu Nr. XI-52 „Dėl Lietuvos Respublikos vyriausybės programos“ patvirtintos Vyriausybės programos 608 punktą).

Nuoširdžiai kviečiame atsakingus Lietuvos Respublikos politikus, kad ir kokia būtų jų partinė priklausomybė, gerbti šį fundamentalų aukštojo mokslo sistemos principą ir pripažinti mūsų siūlomą dialogą kaip būdą siekti teisingo ir konstituciškai pagrįsto su Vilniaus universiteto statutu susijusios problemos sprendimo, nes tik toks sprendimas gali pasitarnauti visos Lietuvos aukštojo mokslo sistemos, visos mūsų visuomenės ir valstybės labui.

Šis Pareiškimas priimtas vienbalsiai.

Senato pirmininkas

prof. Domas Kaunas